

DOI: 10.15584/kpe.2025.7

Artykuł oryginalny

Data nadesłania: 20.08.2025 r.

Zaakceptowano do druku: 16.10.2025 r.

Opublikowano: 31.12.2025 r.

Marek Paluch

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0001-9878-8876

Radosław Malikowski

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0003-4543-9669

**Aktywność kulturalna dzieci i młodzieży elementem
przeciwdziałającym zachowaniom ryzykownym****Cultural activity of children and young people with an element
counteracting risky behavior****Streszczenie**

Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie potencjału, jaki ma aktywność kulturalna wykorzystywana jako forma przeciwdziałania ryzykownym zachowaniom wśród dzieci i młodzieży. W opracowaniu przedstawiono teoretyczne podstawy kultury jako funkcji wychowawczej, mechanizmy powstawania i utrwalania zachowań problemowych u młodzieży oraz konkretne przykłady oddziaływań rewalidacyjnych i profilaktycznych, w szczególności tych opierających się na uczestnictwie w działalności kulturalnej. Podejście to łączy w sobie zarówno perspektywę pedagogiczną, jak i psychologiczną oraz socjologiczną, ukazując kulturę jako obszar nie tylko twórczego rozwoju, ale również skutecznego wsparcia wychowawczego i terapeutycznego.

Słowa kluczowe: kultura, zachowania ryzykowne, młodzież

Abstract

This article aims to demonstrate the potential of cultural activity as a means of counteracting risky behavior among children and adolescents. The study presents the theoretical foundations of culture as an educational function, outlines the mechanisms underlying the development and perpetuation of problematic behaviors in youth, and presents specific examples of rehabilitation and preventive interventions, particularly those based on participation in cultural activities. This approach combines pedagogical, psychological, and sociological perspectives, presenting culture as a domain not only for creative development but also for effective educational and therapeutic support.

Keywords: culture, risky behavior, youth

Wprowadzenie

Realia współczesnego życia społecznego, dynamiczne zmiany kulturowe oraz narastająca presja cywilizacyjna wywierają istotny wpływ na rozwój dzieci i młodzieży, szczególnie w zakresie ich funkcji emocjonalnych, społecznych i aksjologicznych. Wśród licznych wyzwań, jakie stoją dzisiaj nie tylko przed edukacją, ale również polityką społeczną, znajduje się rosnąca potrzeba tworzenia przestrzeni chroniących młode pokolenia przed zachowaniami ryzykownymi (np. uzależnienia, agresja, samookaleczenia, przemoc, wczesna inicjacja seksualna, ucieczki z domu etc.). Młodzi ludzie poszukujący swojej tożsamości i dróg do samorealizacji często stają przed trudnymi decyzjami i doświadczeniami. Brak wsparcia w tym okresie oraz wzorców może skutkować destrukcyjnymi decyzjami.

Jako odpowiedź na powyższe wyzwania coraz częściej wskazuje się działalność kulturalną i jej znaczenie jako naturalnego narzędzia zarówno wychowawczego, jak i profilaktycznego. W tym kontekście kultura postrzegana jest nie tylko jako zbiór dóbr materialnych i duchowych, ale także jako dynamiczna przestrzeń budowania więzi, wartości i tożsamości. Wynika to z tego, iż oferuje ona szerokie możliwości wszechstronnego i holistycznego oddziaływania na młodych ludzi. Ich udział w zajęciach kulturalnych (np. teatralnych, artystycznych, literackich, muzycznych lub multimedialnych) może być alternatywą dla zachowań ryzykownych młodzieży i zapewnić im narzędzia do wyrażania uczuć, rozwiązywania konfliktów, przetwarzania trudnych doświadczeń i budowania poczucia przynależności i sprawczości.

Kultura jako przestrzeń wychowawcza

Kultura pełni kluczową rolę w procesie wychowania i socjalizacji dzieci i młodzieży, bowiem stanowi ona nie tylko tło działań, ale również aktywny i dynamiczny aspekt rozwoju społecznego, emocjonalnego i osobowego. W antropologicznym ujęciu to całokształt dorobku duchowego i materialnego społeczeństwa przekazywanego kolejnym pokoleniom poprzez język, symbole, obyczaje, normy i wartości. Poprzez kulturę odbywa się wychowanie rozumiane jako normy i wzory zachowań przekazywane są poprzez różne formy uczestnictwa w kulturze. Kultura nie tylko kształtuje tożsamość jednostki, ale również pełni funkcję orientacyjną, pozwalając młodemu człowiekowi odnaleźć się w złożonym świecie społecznym¹.

Z pedagogicznego punktu widzenia kultura pełni szereg funkcji wychowawczych, a za najważniejszą z nich uznawana jest funkcja normatywna. Polega ona na przyswajaniu przez człowieka pożądanых i akceptowalnych norm, które

¹ T. Wilk, *Kultura i sztuka jako narzędzie / przestrzeń edukacji w obszarze różnicowania kulturowego* [w:] *Edukacja, kultura, sztuka – spójność a integracja*, red. A. Rzymelka-Frąckiewicz, T. Wilk, Katowice 2016, s. 115.

obowiązują w danym społeczeństwie, poprzez obcowanie z różnorodnymi treściami kulturowymi. Inną, równie istotną funkcją jest funkcja ekspresyjna, która daje jednostce możliwość wyrażenia samej siebie i swoich emocji poprzez dostępne środki artystyczne (np. teatr, muzyka, plastyka). Bardzo ważna jest także funkcja integracyjna, umożliwiająca uczestnictwo we wszelkich aktywnościach i wydarzeniach kulturalnych. Ponadto pozwala ona budować wspólnotowość, więzi społeczne oraz poczucie przynależności.

Kultura stanowi ważny czynnik w kontekście rozwoju dzieci i młodzieży, gdyż kształtuje ona system wartości, postawy oraz buduje tożsamość grupową i indywidualną. Młodzież i dzieci poprzez uczestnictwo w aktywnościach kulturalnych nie tylko rozwijają swoje zainteresowania i zdolności, ale również uczą się otwartości na różnorodność, empatii, tolerancji oraz współpracy. Wychowanie przez kulturę sprzyja nabywaniu kompetencji społecznych i emocjonalnych. Poprzez kontakt z literaturą, sztuką, muzyką czy teatrem młody człowiek nie tylko rozwija swoją wrażliwość estetyczną, ale także uczy się interpretować rzeczywistość, rozumieć innych i krytycznie myśleć.

Kultura odgrywa też ważną rolę w profilaktyce społecznej, w szczególności w kontekście zapobiegania zachowaniom ryzykownym wśród dzieci i młodzieży. Udział w działalności i wydarzeniach kulturalnych może być alternatywą dla destrukcyjnych form spędzania czasu wolnego, takich jak nadużywanie substancji psychoaktywnych, przemoc czy uzależnienia cyfrowe. Programy arteterapeutyczne, warsztaty teatralne czy projekty z zakresu edukacji kulturowej są coraz częściej wykorzystywane jako narzędzia profilaktyki pierwszorzędowej i wtórnej.

Na uwagę zasługują tzw. inkluzyjne działania kulturalne, uwzględniające potrzeby dzieci z różnych środowisk. Programy te, finansowane przez samorządy oraz organizacje pozarządowe, dają możliwość stworzenia otwartych przestrzeni kulturowych, które nie tylko edukują, ale również chronią przed wykluczeniem i patologią społeczną.

Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży

Współczesne społeczeństwo mierzy się z narastającym problemem zachowań ryzykownych dzieci i młodzieży. Młodzi ludzie znajdujący się w szczególnie wrażliwym okresie rozwoju, poszukując tożsamości i własnego miejsca w świecie, często eksperymentują z zachowaniami, które niosą ze sobą ryzyko dla ich zdrowia, bezpieczeństwa i prawidłowego funkcjonowania społecznego. Zachowania ryzykowne są działaniami podejmowanymi zarówno świadomie, jak i nieświadomie, mogącymi skutkować negatywnymi konsekwencjami zdrowotnymi, psychicznymi lub społecznymi. Do najczęstszych tego typu zachowań zalicza się: akty agresji słownej i fizycznej, stosowanie substancji psychoaktywnych, akty wandalizmu,

przestępczość nieletnich, ryzykowne zachowania seksualne oraz uzależnienia od mediów cyfrowych i gier komputerowych².

Zachowania ryzykowne wynikają ze splotu czynników psychologicznych, społecznych i środowiskowych. Na poziomie indywidualnym istotną rolę odgrywają cechy temperamentu, niski poziom samokontroli, deficyty w zakresie empatii, trudności w regulacji emocji oraz niskie poczucie własnej wartości. W wielu przypadkach dzieci i młodzież kompensują swoje braki emocjonalne lub deficyty rozwojowe poprzez uczestnictwo w zachowaniach ryzykownych, które zapewniają im chwilowe poczucie kontroli lub przynależności. Z perspektywy psychologii rozwojowej okres adolescencji wiąże się z potrzebą eksploracji granic, kwestionowania autorytetów i podejmowania decyzji obarczonych ryzykiem, co czyni młodych ludzi szczególnie podatnymi na tego typu działania³.

Środowisko społeczne, w którym dziecko dorasta, ma kluczowe znaczenie w kształtowaniu zarówno pozytywnych, jak i destrukcyjnych postaw. Brak odpowiednio wczesnych i skoordynowanych działań profilaktycznych może prowadzić do poważnych konsekwencji na poziomie jednostkowym i społecznym. Dzieci i młodzież pozostawione bez wsparcia, kierowane własnymi emocjami i presją otoczenia, są narażone na eskalację problemów: od trudności w nauce, przez izolację społeczną, aż po konflikty z prawem. Zachowania ryzykowne nie tylko destabilizują funkcjonowanie młodej osoby, lecz także obciążają system edukacyjny, opiekuńczy i zdrowotny⁴.

Dla przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym niezbędne jest wdrażanie kompleksowych programów profilaktycznych, które uwzględniają wielowymiarowość problemu i są dostosowane do realiów lokalnych. Skuteczne interwencje powinny obejmować zarówno działania edukacyjne i wychowawcze, jak i emocjonalne wsparcie młodzieży, rozwój kompetencji społecznych, promocję zdrowego stylu życia oraz wzmacnianie więzi ze środowiskiem lokalnym i rówieśniczym. Niezwykle istotne są również działania o charakterze środowiskowym, polegające na tworzeniu sieci współpracy między szkołą, rodziną, instytucjami kultury, służbą zdrowia i organizacjami pozarządowymi.

Aktywność kulturalna jako forma przeciwdziałania zachowaniom ryzykownym

Współczesne społeczeństwo, mierząc się z wyzwaniami związanymi z zachowaniami ryzykownymi dzieci i młodzieży, coraz częściej dostrzega konieczność

² A. Dzielska, A. Kowalewska, *Zachowania ryzykowne młodzieży – współczesne podejście do problemu*, „Studia BAS” 2014, nr 2(38), s. 139–168.

³ P. Peret-Drażewska, *Specyfika rozwojowa okresu adolescencji. Implikacje dla praktyki wychowawczej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2021, t. 13(49), nr 4, s. 73–90.

⁴ A. Brzezińska, *Spoleczna psychologia rozwoju*, Warszawa 2004, s. 238.

poszukiwania alternatywnych i kompleksowych form oddziaływania wychowawczego. Jedną z najbardziej obiecujących i skutecznych strategii profilaktycznych jest angażowanie młodych ludzi w różnorodne formy aktywności kulturalnej. Kultura, rozumiana jako przestrzeń ekspresji, komunikacji i kreacji, może stanowić atrakcyjną oraz bezpieczną alternatywę wobec zachowań destrukcyjnych, takich jak agresja, wandalizm, uzależnienia czy izolacja społeczna. Udział dzieci i młodzieży w działaniach kulturalnych nie tylko wspiera rozwój ich tożsamości i wrażliwości, lecz także pozwala im odnaleźć konstruktywne formy radzenia sobie z napięciem, frustracją i wyzwaniem emocjonalnymi.

Obcowanie ze sztuką – zarówno jako odbiorca, jak i twórca – umożliwia uruchomienie procesów wewnętrznych, które sprzyjają samopoznaniu i budowaniu dojrzałych mechanizmów regulacji emocji. Młodzi ludzie poprzez zaangażowanie w działania teatralne, muzyczne, plastyczne czy literackie zyskują możliwość wyrażenia siebie w sposób akceptowany społecznie i jednocześnie bezpieczny psychologicznie. Badania potwierdzają, że aktywność artystyczna ma silny potencjał terapeutyczny i może skutecznie wspierać dzieci i młodzież w sytuacjach kryzysowych, przeciwdziałać poczuciu osamotnienia oraz wspomagać procesy adaptacyjne. Teatr młodzieżowy, zajęcia z rysunku czy muzyczne warsztaty nie są jedynie formą rozrywki, lecz mogą stać się narzędziem realnej zmiany postaw oraz sposobem na przeciwdziałanie tendencjom destrukcyjnym⁵.

W literaturze coraz częściej podkreśla się znaczenie twórczości jako elementu wspierającego rozwój emocjonalny i społeczny młodych osób. Sztuka umożliwia eksplorowanie emocji trudnych, takich jak gniew, lęk czy wstyd, bez konieczności ich bezpośredniego ujawniania w relacjach interpersonalnych. Twórcza ekspresja pozwala na ich symboliczne przetwarzanie, co jest szczególnie istotne w pracy z dziećmi i młodzieżą o podwyższonym ryzyku zaburzeń zachowania. Zajęcia artystyczne, prowadzone w odpowiednio zaprojektowanym środowisku, mogą zatem pełnić funkcję regulacyjną i kompensacyjną – oferując bezpieczny kanał odreagowania napięć emocjonalnych.

W praktyce edukacyjno-kulturalnej istnieje wiele przykładów skutecznych inicjatyw przeciwdziałających zachowaniom ryzykownym poprzez kulturę. Programy arteterapeutyczne, prowadzone zarówno w szkołach, jak i w instytucjach kultury czy ośrodkach wsparcia dziennego, pozwalają dzieciom i młodzieży na rozwijanie samoświadomości, nabywanie kompetencji interpersonalnych oraz wzmacnianie poczucia sprawczości. Przykładem są zajęcia z arteterapii w ramach programów profilaktyki uzależnień prowadzonych przez lokalne ośrodki pomocy społecznej. Warsztaty z ceramiki, malarstwa czy kolażu są tu nie tylko formą kreatywnego spędzania wolnego czasu, ale przede wszystkim okazją do nawiązywania pozytywnych relacji z dorosłymi i rówieśnikami, przełamywania barier komunikacyjnych

⁵ I. Szega, *Profilaktyka zachowań ryzykownych młodzieży*, „Kultura i Wychowanie” 2024, nr 1(25), s. 139–148.

oraz wzmacniania samooceny. Równie wartościowe są działania podejmowane przez biblioteki i domy kultury, kluby literackie, spotkania autorskie, warsztaty kreatywnego pisania, które budują kompetencje kulturowe i językowe, a także sprzyjają rozwijaniu refleksyjności i zdolności krytycznego myślenia⁶.

Warto również podkreślić rolę aktywności kulturalnej w kształtowaniu kompetencji miękkich, które są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Młodzież zaangażowana w projekty artystyczne uczy się współpracy, rozwiązywania konfliktów, empatii i odpowiedzialności – cech, które są podstawą dojrzałych relacji międzyludzkich. Twórczość wymaga też zdolności planowania, konsekwencji w działaniu i otwartości na ocenę, co wspiera rozwój odporności psychicznej i samodyscypliny. Aktywność twórcza staje się więc nie tylko narzędziem ekspresji, ale także środkiem kształtującym dojrzałość emocjonalną i społeczną.

Nie bez znaczenia pozostaje również aspekt wspólnotowy kultury. Działania oparte na współtworzeniu – jak wspomniane projekty teatralne, wystawy grupowe czy wydarzenia muzyczne – tworzą przestrzeń przynależności i budowania poczucia wartości. Dzieci i młodzież, które często nie mają szansy zaistnieć w tradycyjnym systemie edukacyjnym, mogą odnaleźć swoją tożsamość i potencjał właśnie w działaniach artystycznych. To właśnie tam zyskują uznanie, które w innych kontekstach może być dla nich niedostępne, co znacząco obniża ryzyko podejmowania zachowań patologicznych i wzmacnia proces inkluzji społecznej.

Rewalidacyjne oddziaływania kulturalne

Rewalidacja, będąca istotnym elementem wspierania dzieci i młodzieży z deficytami rozwojowymi oraz zagrożonymi marginalizacją społeczną, odgrywa kluczową rolę w procesie włączania ich do pełnoprawnego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturowym. Pojęcie to odnosi się do wieloaspektowych działań pedagogicznych, których celem jest przede wszystkim rozwijanie potencjału jednostki, wzmacnianie jej zasobów psychofizycznych oraz kompensowanie ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, zaburzeń lub niekorzystnych warunków środowiskowych⁷. W kontekście dzieci zagrożonych wykluczeniem rewalidacja pełni też funkcję przeciwdziałania alienacji, podtrzymywania motywacji do nauki i życia społecznego oraz aktywizowania ich w obszarach, w których dotąd nie miały szansy zaistnieć. Współczesna pedagogika specjalna kładzie nacisk na indywidualizację podejścia i poszukiwanie takich metod i form oddziaływań, które w sposób najbardziej efektywny odpowiadają na zróżnicowane potrzeby uczniów. W tym kontekście kultura okazuje się narzędziem o ogromnym potencjale rewalidacyjnym. Działania

⁶ H.M. Wróblewska, *Aktywność – twórczość – emocje. Przestrzenie transformacji i synergii*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2021, nr 2(13), s. 299–316.

⁷ M. Grzegorzewska, *Pedagogika specjalna*, Warszawa 1964, s. 35.

artystyczne – poprzez swoją uniwersalność, otwartość i możliwość wielozmysłowego doświadczania – mogą skutecznie wspierać rozwój emocjonalny, poznawczy i społeczny dzieci z różnorodnymi trudnościami edukacyjnymi. Kontakt ze sztuką umożliwia im nie tylko wyrażenie siebie, lecz także poznanie świata w sposób dostosowany do ich indywidualnych możliwości percepcyjnych, komunikacyjnych czy ruchowych. W tym sensie kultura może działać jak katalizator – uruchamiający wewnętrzne siły dziecka i prowadzący do integracji z otoczeniem⁸.

Wykorzystanie kultury jako narzędzia rewalidacyjnego polega m.in. na wzmacnianiu mocnych stron ucznia, co ma kluczowe znaczenie w procesie budowania jego poczucia wartości i tożsamości. Dzieci z niepełnosprawnościami często doświadczają porażek w tradycyjnych formach edukacji, co prowadzi u nich do obniżenia samooceny i utraty motywacji. Dzięki udziałowi w zajęciach artystycznych – takich jak malarstwo, muzyka, teatr czy taniec – mogą one doświadczyć sukcesu, zyskać uznanie otoczenia oraz poczuć sprawczość. Tego rodzaju doświadczenia są niezwykle istotne dla kształtowania pozytywnej tożsamości oraz dla przełamywania barier psychicznych, które często ograniczają ich rozwój społeczny.

Kultura wykorzystywana w procesie rewalidacji spełnia także funkcję kompensacyjną. Działania artystyczne stwarzają możliwości do zastępowania deficytów w innych obszarach funkcjonowania dziecka. Na przykład dziecko z trudnościami komunikacyjnymi może wyrażać swoje emocje i myśli za pomocą ekspresji plastycznej lub muzycznej. Z kolei uczeń z zaburzeniami koncentracji może odnaleźć się w rytmicznej strukturze muzyki czy choreografii. Różnorodność form kultury i sztuki daje możliwość dostosowania metody do indywidualnych potrzeb ucznia, co czyni ją niezwykle cennym narzędziem w pracy terapeutyczno-edukacyjnej.

Z punktu widzenia praktyki pedagogicznej i terapeutycznej szczególnie istotne jest włączanie elementów kultury w codzienną pracę z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Arteterapia, muzykoterapia, teatroterapia czy biblioterapia to metody, które znajdują coraz szersze zastosowanie nie tylko w placówkach specjalnych, ale również w przedszkolach, szkołach integracyjnych i środowiskowych ośrodkach wsparcia. Ich skuteczność potwierdzają liczne badania wskazujące na pozytywny wpływ aktywności artystycznej na poprawę funkcjonowania emocjonalnego, rozwój kompetencji interpersonalnych oraz na zmniejszenie poziomu stresu i napięcia psychicznego. Szczególnie cenna jest tu możliwość pracy nad emocjami w sposób pośredni – symboliczny i metaforyczny – co pozwala dzieciom z trudnościami emocjonalnymi wyrażać i przetwarzać przeżycia, z którymi nie radzą sobie na poziomie werbalnym⁹.

⁸ E. Woźniak-Czech, *Teatroterapia jako metoda socjalizacji i ekspresji twórczej*, „Edukacja Wczesnoszkolna” 2022/2023, nr 1, s. 71–85.

⁹ K. Forecka-Waśko, A. Załustowicz, *Wykorzystanie technik relaksacyjnych, wizualizacyjnych oraz muzykoterapii aktywnej z dzieckiem z przejawami zachowań agresywnych – praktyczne zastosowanie w pracy nauczyciela*, „Szkoła Specjalna” 2013, nr 1, s. 44–49.

Równie ważna, jak wybór metod i narzędzi, jest rola osób wspierających proces rewalidacji poprzez działania kulturalne. Nauczyciel, pedagog specjalny, terapeuta czy animator kultury nie pełnią wyłącznie funkcji dydaktycznej – stają się przewodnikami, którzy tworzą przestrzeń bezpieczeństwa, zaufania i autentycznego dialogu. Ich zadaniem jest nie tylko przekazywanie wiedzy czy umiejętności, ale przede wszystkim towarzyszenie dziecku w odkrywaniu własnych możliwości, rozwijaniu potencjału twórczego i pokonywaniu barier. Wymaga to nie tylko wysokich kompetencji merytorycznych, lecz również empatii, elastyczności i głębokiego zrozumienia potrzeb emocjonalnych i rozwojowych uczniów. Osoby te stają się często wzorami pozytywnych relacji i otwartości, co ma ogromne znaczenie w pracy z dziećmi, które doświadczyły odrzucenia, przemocy czy stygmatyzacji. W tym kontekście szczególną wartość mają działania interdyscyplinarne, łączące kompetencje pedagogiczne, psychologiczne i artystyczne¹⁰. Projekty kulturalno-edukacyjne, realizowane przy współpracy szkół, instytucji kultury, organizacji pozarządowych i samorządów, mogą skutecznie wspierać proces rewalidacji poprzez tworzenie inkluzyjnych przestrzeni, w których każde dziecko – niezależnie od swoich możliwości i ograniczeń – ma szansę na zaistnienie, rozwój i akceptację. Tego rodzaju inicjatywy nie tylko przyczyniają się do poprawy jakości życia dzieci i młodzieży z deficytami, ale też budują w społeczeństwie postawę otwartości, solidarności i szacunku wobec inności.

Podsumowanie

Aktywność kulturalna dzieci i młodzieży stanowi istotny element działań wychowawczych oraz profilaktycznych mających na celu przeciwdziałanie zachowaniom ryzykownym. W świetle przedstawionych analiz i przykładów można stwierdzić, że uczestnictwo młodych ludzi w kulturze – rozumianej jako przestrzeń kreatywności, dialogu, ekspresji i wartości – wpływa korzystnie na rozwój ich kompetencji emocjonalnych, społecznych i aksjologicznych. Poprzez działania artystyczne możliwe staje się nie tylko wyrażenie siebie, ale również przepracowanie trudnych doświadczeń, budowanie pozytywnych relacji rówieśniczych oraz wzmacnianie poczucia własnej wartości i sprawczości. Zarówno teoria, jak i praktyka pedagogiczna wskazują, że kultura pełni nie tylko funkcję estetyczną, ale też profilaktyczną, terapeutyczną i integrującą. Dostęp do instytucji kultury, takich jak domy kultury, biblioteki, świetlice środowiskowe czy lokalne centra aktywności twórczej, może realnie zmniejszać ryzyko wykluczenia, marginalizacji czy wpadania w destrukcyjne schematy zachowań. Warunkiem skuteczności tych działań jest jednak ich świadome projektowanie, indywidualizacja oraz oparcie na

¹⁰ M. Łączyk, A. Pyrzyk-Kuta, *Twórcza rewitalizacja grup defaworyzowanych*, „Chowanna” 2015, t. 1, s. 165–181.

współpracy między instytucjami edukacyjnymi, samorządowymi i społecznymi. Kluczową rolę w tym procesie odgrywają nauczyciele, pedagodzy, wychowawcy i animatorzy kultury – osoby, które tworzą środowisko oparte na akceptacji, zrozumieniu i twórczym zaangażowaniu.

Podsumowując, należy wyraźnie podkreślić, że kultura – jeśli zostanie potraktowana jako integralna część wychowania i profilaktyki – może stać się nie tylko narzędziem ochrony młodego człowieka przed zagrożeniami współczesności, ale również przestrzenią jego rozwoju, samopoznania i społecznego zaangażowania. W obliczu rosnącej liczby problemów wychowawczych i zaburzeń emocjonalnych wśród dzieci i młodzieży działania kulturalne nie powinny być traktowane jako margines edukacji, lecz jako jej istotne i konieczne dopełnienie.

Bibliografia

- Brzezińska A., *Spoleczna psychologia rozwoju*, Warszawa 2004.
- Dzielska A., Kowalewska A., *Zachowania ryzykowne młodzieży – współczesne podejście do problemu*, „Studia BAS” 2014, nr 2(38).
- Forecka-Waśko K., Załustowicz A., *Wykorzystanie technik relaksacyjnych, wizualizacyjnych oraz muzykoterapii aktywnej z dzieckiem z przejawami zachowań agresywnych – praktyczne zastosowanie w pracy nauczyciela*, „Szkola Specjalna” 2013, nr 1.
- Grzegorzewska M., *Pedagogika specjalna*, Warszawa 1964.
- Łączyk M., Pyrzyk-Kuta A., *Twórcza rewitalizacja grup defaworyzowanych*, „Chowanna” 2015, t. 1.
- Peret-Drażewska P., *Specyfika rozwojowa okresu adolescencji. Implikacje dla praktyki wychowawczej*, „Roczniki Pedagogiczne” 2021, t. 13(49), nr 4.
- Szega I., *Profilaktyka zachowań ryzykownych młodzieży*, „Kultura i Wychowanie” 2024, nr 1(25).
- Wilk T., *Kultura i sztuka jako narzędzie / przestrzeń edukacji w obszarze różnicowania kulturowego* [w:] *Edukacja, kultura, sztuka – spistość a integracja*, red. A. Rzymelka-Frąckiewicz, T. Wilk, Katowice 2016.
- Woźniak-Czech E., *Teatroterapia jako metoda socjalizacji i ekspresji twórczej*, „Edukacja Wczesnoszkolna” 2022/2023, nr 1.
- Wróblewska H.M., *Aktywność – twórczość – emocje. Przestrzenie transformacji i synergii*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne” 2021, nr 2(13).